GABRIELIS COSSARTII
È SOCIETATE IESV
ADVERSVS NOVITATEM DOCTRINÆ
ORATIO,
HABITA
In Scholarum Pariſienſ. Inſtauratione
VI. NON. OCTOB. AN. CIↃ. IↃC. L.
In ſacello collegij Claromontani.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA ROMA

PARISIIS,
Apud { SEBASTIANVM CRAMOISY, Regis & Reginæ Regentis Architypographum: ET GABRIELEM CRAMOISY. } viâ Iacobeâ, ſub Ciconiis.

M. DC. L.

EXCELLENTISSIMO

POTENTISSIMOQVE DOMINO

D. FRANCISCO

HOSPITALIO,

COMITI DE ROSNAY,

EQVITI TORQVATO, FRANCIÆ POLEMARCHO,

REGIO PER OMNEM CAMPANIAM

ET BRIAM LEGATO,

PARISIORVM

GVBERNATORI, &c.

QVÆ *te dies doctiſſimæ terrarum vrbi præfecit*, VIR ILLVSTRISSIME, *eadem doctrinas omnes clientes effecit tuas: ſed honorem tibi ſi nullæ deferrent*

artes, præcipuum tamen opella hæc noſtra deberet. Fuit enim hæc, vel ipſius felicitas, vel humanitas tua; vt te, vix orta, patronum; & quod minimè ambiiſſet, laudatorem inuenerit. Nimirum quæ grata eſſe tibi à dicentis arte non poterat, argumento ipſo placuit. De doctrinâ dicebam, quæ tibi domeſtica ſemper, atque inter arma ipſa contubernalis fuit: pugnabam pro antiquitate, quam & cognitione comprehenſam habes, & moribus inſigniter expreſſam: diſputabam de republicâ, in quâ eum obtines locum, quem tui, pro eius tuendâ & augendâ dignitate, labores, pugnæ, victoriæ meruerunt. Ita fiebat, vt cùm libens dicentem audires, pon-

dus orationi noſtræ tui nutus adderent; quæ nec arbitrum magis idoneum nanciſci, nec honeſtiorem deſiderare fautorem poterat. Exire itaque geſtit in tuo nomine, quo veluti paterno gloriatur, ex quo tam benignè ſuſcepiſſe viſus es, & quaſi adoptâſſe naſcentem. Neque verò tenuitatem excuſat, aut quò minùs ſe tibi conſecret, exiguitate ſuâ deterretur; quæ quòd minima eſt, non ideo tibi minimum debet. Suum enim Oceano vectigal non famoſi tantùm amnes, ſed etiam riuuli & exiles aquulæ penſitant. Adiri te ab eâ non grauatè feres, quam dum ipſe tam comiter adiiſti prior, beneficio prouocaſti. Vtinam autem, quantum no-

bis aditu illo tuo decus attuliſti; tantum hæc tibi, & tam illuſtre obſeruantiæ noſtræ monimentum referret! Sed cùm impar ſit huic diſſoluendo nomini, nedum expediendis aliis, quibus tibi ſumus obſtricti, haud paulò maioribus; quod poteſt vnum, debiti profeſſione fungetur.

A. T.

Addictiſſimus
GABRIEL COSSARTIVS
è Societate IESV.

GA-

GABRIELIS COSSARTII E SOCIETATE IESV

ORATIO ADVERSVS NOVITATEM DOCTRINÆ.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

VETVS eſt illa, & à magiſtris Politicæ doctrinæ ſummo conſenſu poſita lex, viri Illuſtriſſimi, vt quidquid eſt affine nouitati, ſummoueatur ciuitatis aditu, longéque à populi moribus & ſtudiis arceatur. Sic enim ſibi perſuadent homines ſapientiſſimi: cùm imperium omne vetuſtate, tanquam altis radicibus, nixum fundatúmque ſit; vetuſtate, tanquam plenâ iam & adultâ luce, ſplendeſcat: nihil eſſe, quo certiùs vel decus extingui reipublicæ, vel firmamenta conuelli, quàm nouitate poſſint. Quamobrem pellendam eſſe republicâ pronuntiant velut ho-

ſtem; neque tantùm cùm inſurgit, & minatur palàm, ſummámque rerum aggreditur; ſed etiam cùm ludos exiguis in rebus innoxios ludit, cùm blanditur, cùm fauet, exitioſam habendam eſſe, & ex toto fugiendam: vt peſtilentiæ non tantùm grauiores auras, plenioréſque afflatus, ſed etiam anhelitus leuiſſimos, ſuſpicionémque ipſam periculi declinamus. Omnino id ſunt in rep. nouitates, quod in oceano venti, qui cùm aſpirent blandiùs primùm, fluctúſque mulceant propè ad delicias, mox in tempeſtates & naufragia deſinunt; aut ſi minus atrocitatis habent, inanitatis certè habent plurimum, & qui mare commouerunt cum periculo, iidem ſæpe ſine cuiuſquam commodo euaneſcunt. Vtinam autem, vt plerumque venti, ita nouitas ſemper omnis, ſine procellis & ruinis euaneſceret! vtinam non aſſuefaceret ciuium animos antiquitatem faſtidire, cuius tantam in vulgus

L.2. Politic. c.6. reuerentiam vult eſſe magnus regendæ reipub. auctor Ariſtoteles, vt inſtituta veterum etiam minùs idonea tolerari malit interdum, quàm ſuſpicionem præberi populo, poſſe aliquid reſcindi, quod ſit à maioribus conſtitutum. Fluctuaret enim ſemper reſpub. neque poſſet vnquam firmo in ſtatu conſiſtere, ſi

pro cuiuſque libidine aliud ex alio commutare fas eſſet. Blanditur nouitas quidem, ſed inſidioſis illecebris, quæ populum ſic adiungunt ſibi, vt à repub. diuellant; ſic admirationem excitant ſui, vt contemptionem pariant vetuſtatis: rapit omnium mentes, ſed eo plerumque impetu, qui remp. concutiat: inflammat animos, ſed iis facibus, quæ ad regnorum incendia exardeſcant. Quæ res tam perſuaſa Romanis fuit, vt labem in ipſo vocabulo nouitatis hærere voluerint, & turbulentos ciues, hoſtéſque patriæ, ſatis à ſe notatos duxerint, ſi rerum nouarum cupidos appellarent. Quòd ſi tam præceps & lubrica nouitas eſt, tantúmque habet ad nocendum vniuerſa periculi: multò eſt tamen illa doctrinæ, quàm rerum cæterarum, ab labefactandam remp. ſapientibus viſa procliuior.

Quamobrem cùm nos præcipuè pars illa ſpectet, munúſque docendi noſtrum, cuius intermiſſam de more profeſſionem inſtaurare hodie dicendo ſum iuſſus: iam inde ab hoc aditu, id omnium nomine profiteor vnus, nouitatem non ſegniori quàm antè curâ prohibendam ab his ſcholis eſſe, quæ nunquam, niſi ad reipub. ciuiúmque commoda, patuerunt. Quæ diſciplinæ ratio vt intelligatis, Au-

ditores, quàm iuſta ſit, quámq; meritò noſtra, hoc aio, vt illa ſeruetur, omnium intereſſe, patriæque communis; & effecturum me hac oratione confido, doctrinæ nouitatem reip. periculoſam eſſe. Et quoniam non priuatam hîc perſonam ſuſtineo, ſed communi fungor munere, omnium, quas ſcholæ noſtræ profitentur, artium aperiendi curriculi: non hærebo in vno quodam genere diſciplinæ, ſed palàm in vniuerſis faciam, quàm tutas, ſi ſaluam rempub. volumus, à nouatorum iniuriis eſſe oporteat: ſimul id perficiam, vt me nemo putet vni cuipiam recenti doctrinæ infenſum ad dicendum veniſſe, cuius ſermo ad omnes æquè pertinebit.

Atque hoc primùm affirmanti mihi quis non aſſentiatur, quæ res timeri publicis rebus à nouitate ſolent, eas nouorum dogmatum maximè proprias eſſe, turbas, diſſidia, factiones? Fouent ſcilicet ingenia fœtus ſuos, amántque perditè, & nouitia inuenta, vt puſiones ſuos nutriculæ ſolent, ſuauiùs deoſculantur, pugnaciúſque defendunt. Non deſunt qui recentem partum ſuſcipiant, vt proprium, & ſuum: tot parentes habet, quot amatores nanciſcitur: atque vt quiſque vetuſtiore doctrinâ minimè inſtructus, & eâ quaſi orbatus eſt; ita

nouellam hanc cupidiſſimè adoptat. Vix nata eſt, cùm factionis eſt mater. huic efferendæ patroni ſui ſtudent impenſiùs, hanc ambitioſiùs prædicant; ſiue homines arrogantiſſimi hanc vnam plurimi faciunt faſtidio cæterarum; ſiue cùm illius infirmitatis ſint inanitatíſque conſcij, vim illi atque robur à ſectæ conſpiratione quærunt; ſeu demum, cùm non temere ſoleant auræ illæ nouitatum, niſi à turbulentis ingeniis excipi, obſequuntur hi paréntque indoli ſuæ, & turbas, vbi nactos ſe occaſionem putant, moliuntur. Hinc iam quaſi diſceſſione factâ, feruere incipiunt contentiones partium, pugnatur magnis animorum ardoribus, atque hoc pertinaciùs pugnatur, quòd ingeniorum certamen eſt: quorum cùm ignea & cæleſtis natura ſit, quis miretur ex eorum conflictu exprimi fulgura quædam & tonitrua, quibus omnia perturbentur? Quis non intelligat quàm facilè pariant diſcrepantes ſententiæ ſtudiorum diſſimilitudinem & voluntatum, diſiungántque concordiam illam ciuium, quâ vnâ maximè reip. quies & tranquillitas continetur?

Familiam ducis emerſæ nuper philoſophiæ: præclarè, niſi recens omnis ſecta, ſeu contuma-

ciâ fautorum, ſeu fato alio quodam, obnoxia turbis eſſet. Nouum doctrinæ figmentum architectatus es : bellè, niſi vetuſtam alteram & ſuâ canitie venerabilem, exemplo peſſimo, arrogantiùs ſuſtuliſſes. Innoxium eſt tuum illud ſcientiæ genus, neque ad rempub. attinet : commodè (dandum enim eſt aliquid tibi) commodè inquam, ſi ſtare hîc nouandi libido poſſet. Sed quis hoc non videat, illam modicâ in re audendi impunitatem, gradum eſſe ad maiora deinceps tentanda iactum; illóſque ipſos, qui nouis aliquando rebus inductis rempub. impulerunt in præceps, proluſiſſe minimis initiis ad decretoria facinora, & exiguis in rebus audaciæ tyrocinium poſuiſſe ?

Quid eſt quod videri leuius in republ. poſſit, quàm ioci, luſúſque pueriles ? horum nouitate, tanquam ad perniciem exitiúmque propensâ, bene temperatis ciuitatibus ſummus reipubl. artifex Plato interdicit ; obſeruari iubet, quibus ſe pueri ludis oblectent; vetat ne quos vſurpare ſinantur, niſi conſuetudine receptos; ſi ſecùs faxint, ſi quod inter eos vigere luſionis genus cœperit præter morem patriæ, modúmque communem : tum verò, quantulum id cunque iudicetur ex ſeſe,

l. 7. de leg.

id tamen tantæ vir grauitatis & iudicij, affirmare totidem verbis non veretur; non eſſe peſtem vllam reipub. hac ludorum à pueris adhibitâ nouitate maiorem. At quid admodum ciuitatis intereſt, an equitent in arundine pueri, an in corbe nauigent? quid aliud diceret, ſi bello duces, non pueri ludo certarent? aut quæ poſſet ab eo maior adhiberi cautio, ſi de reip. non de pilæ conſeruandis legibus præciperet? perinde quaſi cum pila & trocho, fortunæ orbis, & Græciæ fata verterentur. Profitetur nimirum, non tam à ſe quid pueri moliantur in præſens, quàm quid grandiores iidem auſuri ſint, timeri; corrumpi teneram indolem, animóſque peruerti illâ morum inconſtantiâ, & deſultoriis cupiditatibus; neque ciues olim in repub. quietos fore, qui ſemper faſtidio præſentium aſſueuerint. Quapropter eâdem interdictum lege, ac propè religione vult, ne vel carmina modulentur, niſi vſitata; vel ad numeros ſaltent, niſi patrios; vel formam adſciſcant veſtium, niſi popularem: in his, omníque vitâ communi noui quidpiam comminiſci, nefas eſſe.

Et erit, Auditores, erit vt minus in ingenuis artibus videatur ad rempubl. momenti, quàm in nugis pueritiæ conſtitutum? inter-

eſt reip. quibus pueri ludis indulgeant, non intererit, quam iuuentus diſciplinam accipiat? è re communi eſt quid ſaltent, non erit quid litterarum addiſcant? refert patriæ quibus induantur veſtibus, non quibus artibus imbuantur? periculum eſt, ſi friuolis etiam, & ludicris in rebus deflectatur à patriâ conſuetudine; in doctrinis vnis, erunt artes quædam alieniores, quàm vt ad rempubl. pertineant? nouari, antiquari, permiſceri omnes impune poterunt?

Propulſanda eſt certè nouandi libertas à diſciplinis omnibus, ne tandem in aliquâ vnâ noceat. Cùm enim illæ non tantùm ſubtiliter diſſerendi leges & acutè intelligendi contineant, ſed etiam bene honeſtéque viuendi; neque viros ſolùm eruditos ſed etiam bonos ciues inſtituant; cùm omnia priuatæ, ciuilíſque vitæ officia temperent, omnia ſacrorum iura deſcribant: hoc diligentiùs eſt licentia omnis à toto illarum corpore cohibenda. arcenda eſt nouitas ab ipſarum limine, ne interiorem in ſedem graſſari pergat: prohibenda eius in dialecticam incurſio, ne hinc in mores hominum, in deſcriptionem reipublicæ, in legum ſanctitatem, & religionum irrumpat: ne in res maximas recepta, tempe-

ſtates

ſtates faciat, quæ turbas aliquando in minimis excitauit.

Nam vbi ſemel erupit hæc veſania, quem audendi ſibi modum facit? Rarò acquieuit in maiorum ſententiis, cui nouam aliquam fabricari, & promere de ſuo impune licuit: at ſiue delinitus prioris inuenti laude, ſiue hoc hominis ingenium eſt; vbique parturit, vbique ſuus eſſe vult: nihil in morâ eſt antiquitatis auctoritas, ex quo neglecta ſemel, & inuerecundè deſpecta eſt: diſplicent militares viæ, quia tritæ vulgaréſque ſunt: quærendi noui quidam in omni ſcientiâ calles, nullius adhuc tentati veſtigiis, nullius ſuſpicione & coniecturâ indicati. Et verò cùm ad doctrinas omnes idem afferatur ingenium: quid exſpectandum eſt ab eo, cuius temeritas periculum in arte vnâ fecit, niſi vt peræquè tractentur ab eodem omnes; neque politicæ diſciplinæ parcat, qui temere in reliquas & petulanter incurrit. Quantò eſt igitur conſultius, peſtem illam, in re tenui, in eruditionis parte maximè otioſâ, miniméque per ſe ſuſpectâ blandientem elidere!

Neque id verò commentitiæ cuiuſdam eſt reip. proprium, cuius conceptam animo formam ſic expreſſiſſe Plato dicitur ad ſpecimen

optimè conſtitutæ ciuitatis, vt non deſcripſiſ-
ſe remp. ſed optâſſe ſit viſus. Nihil profero,
quod ſæpius non ſit ad huius regni ſalutem
& incolumitatem, regum noſtrorum edictis,
& ſenatûs auctoritate prouiſum. Turbabat
Petrus Ramus in Pariſienſi academiâ (quæ
tota repugnabat) & reiecto peripatetico diſ-
ſerendi genere, nouum quoddam dialecticæ
ſimulacrum excitauerat : huius doctrinam
Franciſcus primus publicis litteris damnatam
compeſcuit : ipſi ſcholis in poſterum omni-
bus, omníque docendi munere interdixit.
Irrepſerat in eandem academiam hæc, quæ
Nominalium appellata eſt philoſophia : eam
Ludouicus XI. regum noſtrorum, ex omni
memoriâ, reip. regendæ prudentiſſimus, ex-
terminari ſcholis Pariſienſibus omníque re-
gno iuſſit, premi auctorum libros, contuma-
ces exilio multari. Et Ludouicus quidem, præ-
ter vniuerſum odium nouitatis, hoc etiam
promptiore animo ſectam illam in rerum no-
minibus illudentem oppreſſit; quòd intellige-
ret, quantas excitâſſet vbique turbas illius
princeps Ochamus: qui à nouandæ doctrinæ
confidentiâ, ad nouarum in rep. rerum molitio-
nem proſiliens, aduerſus Pontificem Maximum
cum Ludouico Bauaro Cæſare conſpirauerat,

eúmque ſolebat hortari, vt fortiter ferro faceret, ſe interim ſtylo acriter pugnaturum. Franciſcus verò præſagire iam inde videbatur quonam eſſet illa Rami euaſura temeritas, hominis quo inſignius exemplum poſteritati nemo dedit, quàm fœdè illa nouitatis intemperantia à minimis initiis ad ipſius reipubl. labem & exitium gliſcat: qui cùm nouam grammaticam, nouâ docendi viâ, nouíſque præceptionibus edidiſſet; cùm in rhetoricæ principes, linguâ ſtylóque inuectus, ſpreuiſſet Ariſtotelem, riſiſſet Tullium, Quintilianum exploſiſſet, nouámque eſſet ipſe dicendi artem fabricatus; cùm in philoſophiâ tragœdias, aduersùs philoſophiæ parentem, excitâſſet: ad extremum idem homo in theologiâ fuit, libróſque ſcripſit de Chriſtianâ religione quatuor, flagitiosâ nouitate infames: hinc res nouas cum Caluini grege molitus, & in magnâ illâ perduellium internecione, Lutetiæ peractâ, inter hoſtes patriæ obtruncatus eſt.

Non deſiderauit reſpub. eandem, in reprimendâ ingeniorum laſciuiâ, ordinis ampliſſimi diligentiam: ſed & probata eſt in illâ Rami causâ; & toties, in doctrinæ inſolentiam, ſenatûs decreta facta ſunt, quoties emerſit il-

la, & vetuſtioribus diſciplinis inſidiata eſt: vt hæc monimenta eſſent, quanti curam hanc ad reip. quietem intereſſe publicum Galliæ conſilium iudicaret.

Quæ principum, magiſtratuúmque ſanctiones, cùm in omnem doctrinæ nouitatem graues & ſeueræ: tum verò in eam quæ religionem attentaret, hoc grauiores fuere ſemper, quò propius ab eâ, præſentiúſque periculum imminere viſum eſt. Reguntur certè, reguntur à præpotente Deo reſpublicæ: neque aut rigidâ quadam neceſſitate fati, aut præcipiti volubilitate fortunæ; ſed æternæ mentis numine, & prouidentiâ gubernantur. Nutu fundat imperia, nutu deſtruit: præſcribit iis diuturnitatis & potentiæ fines, eorúmque amplitudinem ſuo fauore metitur. Quapropter hoc regnis vſuuenire, frequentibus experimentis edocti ſumus, vt perinde atque religionem curarent, quæ noſtra vna cum Deo conſuetudo eſt; ita vel ſtarent eorum res, vel labarent: neque gentes vllæ ſacrorum abiecerint & cerimoniarum formam, quæ non reip. quoque amiſerint.

Neque verò tunc læditur religio ſolùm, cùm peregrinis ritibus, & abhorrentibus à primâ inſtitutione ſacris, tota corrumpitur: ſed

etiam cùm alienæ doctrinæ, quamuis in ſpeciem incorruptæ, afflatu leuiore perſtricta tentatur; tunc eius maieſtatem imminui, ei periculum, patriæque adeo, creari putandum eſt. Nam ſi nouare fas eſſet cuiuis, qui modò præfaretur, nihil à ſe niſi ſanctum afferri; qui nouandi finis eſſet? aut quod tandem theologiæ noſtræ veſtigium teneremus? Quid quòd non eſt religio ex iis concreta partibus, quarum aliæ diſſolui, intactis aliis poſſint? ſed eius ita coagmentatum corpus eſt, vt totam commoueat, qui eam aliquâ parte concuſſerit; ita ſimplex atque indiuidua ratio, vt ſuperſit ex eâ nihil, ſi quid vel modicum ademeris. Quidquid religioni addideris, ſuperſtitio eſt; quidquid detraxeris, ſacrilegium. Virgo eſt: intactam ſeruari oportet; neque vel attrectari temere, vel delibari quidquam ex eâ, ſine probro, & inceſti ſuſpicione poteſt. Quamlibet ſit præclarum & illuſtre nouum illud doctrinæ munus, quo donandam religionem ſuſcipis; ſimilis mihi videris adulteri, qui magnis conditionibus virgini ſtuprum offerret. Vetuſta eadem, & cana eſt: eam fucus & ceruſſa non decet; illudit eius ætati, quidquid nouarum eſt elegantiarum, & adſcititiæ pulcritudinis, recenti artificio com-

paratæ : atque vt ſenili maieſtate, veneranda eſt; ita nouis in cultu inſtrućtúque deliciis, & omni comptioris meretriculæ mundo adornata vileſceret. Quòd ſi & violatur hæc, minimarum rerum inductâ nouitate; & eâ læsâ, regnis à vindice Deo conuerſiones, & exitia impendent : intelligitis, auditores, quàm ſit è republ. defendi nouatorum audaciam omnem ab eâ doctrinæ parte, quâ ſacrorum interpretatio continetur.

Sed quoniam illi religionis corruptores duci religione, metúq; numinis non ſolent, Deúmque ac Diuina omnia nullo habent loco ac numero : relinquam vniuerſum illud argumentorum genus : iis agam vnis, quibus cum profano quoque pugnarem, rémque patiar humanis rationibus & iudiciis æſtimari.

Ex omnibus, quæ concitationes efficiunt animorum, éſtne aliquid, auditores, quod vim naturâ maiorem his duobus habeat; nouitate, dico, & religione? Habet hæc multum auctoritatis, illa plurimum illecebræ: hæc animis imperat, illa blanditur : hæc veneratione populorum, illa eorundem amoribus; vtraque, admiratione excipitur. Et religionis quidem tantam eſſe vim, ipſi religionis & pietatis expertes homines duxerunt, vt eam in republ.

iuſſerint ad regendos, continendóſque populos præcipuo ſtudio curâque ſeruari: nouitatis verò ea ſemper gratia fuit, vt nouarum inuentores rerum, & artium, Dij quondam à profanis gentibus habiti, & conſecrati fuerint. Quæ ſi concurrant ambæ, ſimúlque conſpirent; ſi nouitas blandimenta ſua religioni, religio ſuum nouitati pondus & maieſtatem addiderit: nihil erit, vel ſuauius ad alliciendos animos, vel potentius ad eoſdem, quamcunque libebit in partem, impellendos. Quare hoc ſemper conſultiſſimi quique rerump. moderatores diligentiſſimè prouiderunt, ne qui exiſterent noui religionum interpretes, auctoréſque ſacrorum, qui doctrinis ſuis infatuarent ciuium animos, adiunctóſque ſibi & religionis nexu, & gratiâ nouitatis, poſſent ad quiduis audendum abducere.

Quibus ſunt aliis artibus ad Europæ perniciem graſſati illi tot rerump. euerſores, geminæ voragines ſcopulíque regnorum, infanda ad omnem Chriſtianæ gentis memoriam nomina, Lutherus, & Caluinus? Nouæ theologiæ figmentis, laruíſque religionum recentibus, emotæ ciuitates, conuulſæ prouinciæ, turbata imperia, omnis Europa concuſſa eſt. Quam ante iſtorum tempora viam perdendæ Aſiæ

Africæque, & excitando ſibi regno Mahometes iniit? tenuis & ſordidus camelorum paſtor, nouæ doctrinæ magiſter repentè factus, diuinum quendam afflatum animi ſimulans, cæleſtiúmque congreſſum, multitudinem ſuperſtitione captat, ſuperſtitionem armat audaciâ; tot militum ductor, quot diſcipulorum antè doctor fuerat, religione allicit, armis terret, vaſtat, incendit, imperat.

Lucret. lib. 1. *Tantum relligio potuit ſuadere malorum.*

Imperioſa religio! ſeu tu verâ, ſeu falsâ perſuaſione niteris, vtrobique imperioſa, & ſumma dominatrix animorum! Parem adhibet concutiendo terrarum orbi machinam, quiſquis hac induſtriè & ſolerter vtitur: neque populos certiùs regere quiſquam poteſt, quàm qui eos hoc freno moderatur. Cùm enim ſit omnium innata & infixa mentibus notio ſuperioris cuiuſdam naturæ, cuius pendêre nutibus ſe, fortunas ſuas, alteriúſque adeo vitæ felicitatem intelligant: naturâ fit, vt quo quiſque ſe magis amat, hoc ſit in eius cultum reuerentiámque propenſior. Nihil eſt eâ populis antiquius, quâ nihil vel cum rebus ſuis coniunctius, vel per ſe auguſtius eſſe ducunt: hanc traditam ſibi à parentibus præcipuam poſſeſſionem, neque tam rerum ſuarum, quàm ſui

ſui partem reputant, hærentem in ipsâ naturâ, & intimis ſenſibus admirabiliter inſculptam. Quò fit, vt noua religionum interpretamenta, eodem animo nonnunquam excipiant, quo recognoſcerent indicatam ſibi partem aliquam inſignem paternæ hereditatis, quæ diu latuiſſet. Hinc eorum inflammantur ſtudia; atque vt nihil habent eâ re carius, ita nihil eſt, quod huius accipiendæ, & conſeruandæ causâ non audeant: neque morantur eos vlla pericula, cùm hac ſpecie velata ſunt.

Ex quo funeſtiſſimum etiam illud accidit, cùm nouæ religionum doctrinæ oſtentare ſe populo cœperunt, vt diſſidentibus ciuium animis, & partim nouitate abreptis, quæ leuiores impellit; partim antiquitate ſtantibus, quæ grauiores retinet; vtriſque religione nitentibus, quam omnes affectant; ſecum ipſa luctetur intus reſp. & à ſe quodammodo diuulſa æſtuet, eæque concitentur in ipsâ turbæ ſeditionum, quibus concordia ciuium, vis legum, auctoritas magiſtratuum opprimatur.

Nam ciuium quidem, in illis de re tantâ diuortiis, quæ poteſt eſſe caritas, & conſpiratio? quæ non fouebuntur diſſenſiones, cùm ruptum erit vinculum illud publicæ ſocietatis; fiétque diſcordiæ fomes, qui concordiæ

nexus antè fuerat? quæ non aperta odia palàm erumpent, cùm inter ſe diſcordabunt eâ de re, quæ publica & omnium communis eſt? quàm erunt ſæui atrocéſque conflictus animorum, cùm pro aris vtrinque certabitur, & in religionem, religio pugnabit? Etenim vt nunquam inter ſe, niſi acerrimè, fratres oderunt, propterea quòd ſummum illud odium oportet eſſe, quod fraterni amoris vim ſuperare potuerit: ſic eorum, quos eiuſdem religionis quaſi cognatio & germanitas quædam coniunxerat, diſſociari non poſſunt animi, niſi crudeliſſimis diſſidiis, quæ priſtinæ coniunctionis recordatione, vehementiùs ingraueſcant.

Legum verò quæ tunc eſſe vis, aut quæ vigere diſciplina poterit? Sunt enim profectò leges ab imperiorum conditoribus religione fundatæ, vel quòd præſcripta illa officiorum vitæque communis à vitæ magiſtrâ religione petenda duxerunt; vel certè, vt venerationem iis maiorem adſciſcerent: & ſi fortè præcipitem furore ac deſperatione populum, pœnarum metu regere, aliquando leges non poſſent; tunc eundem ſanctitate ſuâ quadam, & quaſi diuinitate continerent. Quare cùm religionem afflare doctrina inſolentior, cùm per-

mulcere ciuium animos & commouere cœperit: quid aliud, quàm periclitari leges, eáſque vel ſubducto ſolo ac fundamento ruere, vel concuſſo labare neceſſe eſt?

Quid interim magiſtratus? alteri fauebit parti? alterius offenſionem incurret: neutri ſe addicet? vtrique erit inuiſus. vereri enim & amare quî poſſint, quem nullius religionis hominem ducunt? aut quam huic ineſſe religionem putent, qui nullam profitetur? Quæ magiſtratuum auctoritas, quàm parum tuta ſit inter huiuſmodi ſectarum nouitates, & temerarias commutationes ſacrorum; intelligimus, auditores, ex eorum hominum geſtis, qui religioni noſtræ aut vetuſtas opes detrahere, aut noui quidquam aſpergere recentis doctrinæ fuco tentarunt: quorum illud ſemper ingenium fuit, vt impatientes dominationis eſſent, poteſtatémque principum, occultè primùm & quaſi per cuniculos, tum vbi tempus ferret, apertâ vi & profeſſis odiis oppugnarent. Et verò cùm ſit illud peculiare Chriſtianæ profeſſionis, vt demiſſis omnes ſubiectíſque mentibus ſimus: proprium hoc contrà videtur eorum eſſe, qui eius immutare leges, & peruertere inſtituta conantur, vt maiorum imperium ſuperbè, arrogantérque de-

trectent. Quàm procliue eſt, vt qui tot ſeculorum, tot ingeniorum venerandam auctoritatem ſpreuerit, hominem vnum vereri tandem & obſeruare dediſcat? quàm affine, vt regia iura conculcet, qui Diuina protriuerit? Parit viuendi licentiam, illa opinandi, & ſentiendi libertas: aſſueſcunt præfracta ingenia, ſuæ ſententiæ, ſuíque iuris eſſe: vitæ ſuæ volunt eſſe arbitri, qui religionis fuerunt: inter ſubſellia, contumaciæ rudimenta ponuntur. Quis eum miraretur excitare in republ. turbas, qui priùs in academiâ ſuâ turbâſſet? violare magiſtratuum edicta, poſtquam ordinis ſui decretis parêre recusâſſet? & quam expertus eſſet in euertendis Diuinis legibus audaciam, eam deinde in regiis exercere?

Sed nihil hominum hæc indoles per ſe noceat, ſint quieti, ſint tranquilli; nihil aut moliantur in rep. turbarum, aut deinde molituri ſint: etiam ipſis quieſcentibus, patriam eorum doctrina peſſundabit. Nouâ ſcilicet imbutus diſciplinâ populus, nouis inſtitutis viuere incipit, nouóque ingenio: neque poſſunt alij mores, non ciues alios, aliámque adeo rempub. efficere. Inducantur licèt honeſti ritus, ſalutaréſque per ſeſe, & priſcis haud paulò meliores: nocebunt tamen, neque tantum

erit in re ipsâ commodi, quantum ab illius nouitate periculi creabitur. *Ipſa* quippe *mutatio conſuetudinis* (liceat magni Auguſtini verbis vti) *etiam quæ adiuuat vtilitate, nouitate perturbat*. Vt enim relinqui quotidiana victûs ratio, & contraria quædam adhiberi non poteſt, quin tentari valetudo incipiat, & temperatio corporis tota commoueri: ita nouis populi ſtudiis, nouóque vitæ genere turbari neceſſe eſt reip. ſtatum, quæ nullis aliis conſeruari moribus poteſt, quàm quibus aſſueuit. *Epiſt.* 118.

Quid igitur ſi praua per ſe ac pernicioſa ſunt inſtituta illa, quæ temeraria nouitas inferre docendo aggreditur? Quid ſi malè in remp. doctores ipſi animati ſunt? Et ſunt profectò: neque vllus eorum eſſe ſolet, qui tantùm patriæ non ſit, quantùm pietati, & ſacris inimicus. Nam vel excitant in rep. turbas, vt velificentur nouæ religioni, quæ nunquam faciliùs, quàm inter tumultus inuecta eſt: vel nouam religionem afferunt, vt remp. perturbent, quam norunt hac re maximè vnâ concuti, & euerti poſſe. Vtrumuis ſpectent, patriæ peſtem vtrinque machinantur. Quis vllam in rep. ſeditionem vidit, quam iſti tanquam flabella quædam non agitarent, augeréntque?

quæ turbæ fuerunt, quarum occaſionem non captauerint; quibus alendis, conſilio, calumniâ, ſumptu, omni ope atque operâ, non ſtuduerint? aut quis hoc non videt, factiones illas iam collectas conflatáſque, ad manum eſſe cuiuis ex optimatibus factioſo, tanquam expeditas, ſtantéſque in procinctu, & ducis alicuius nutum exſpectantes? Quod ſi gentibus cæteris ignotum antea fuiſſet, noſtris cladibus ſuperiore ſeculo didiciſſent. Sed & ſuis ipſæ ſunt eruditæ caſibus, víxque vlla eſt, cuius in ſinu impreſſa non exſtent triſtiſſima quædam ad memoriam veſtigia, ex quibus intelligere poſteritas queat, quid in illâ religionum nouitate, vel ſectatores factionibus; vel doctores, furore & violentiâ; vel doctrina ipſa, ſuâ peruerſitate & malignitate quadam, publicis rebus minitetur.

Græcia, regum olim parens, alumna maieſtatis, omnium magiſtra & domina populorum, quæ te fata tot ſpoliarunt opibus, & ornamentis, quorum ex omni ſplendore, vna tibi nominis vmbra ſupereſt? Obſoleſcere apud te cœpit antiquum illud imperij decus, cùm primùm vetuſtæ religionis integritatem nouis opinionum commentis adulterare cœpiſti. Fuerunt diuortia doctrinarum, & perpetuæ

de myſteriorum noſtrorum ſanctitate contentiones, tot bellorum prænuntiæ, quæ te, tuáque ſacra expilarunt. Multata eſt illa Diuinis de rebus decernendi libertas, duriſſimâ ſeruitute, quâ deinde preſſa es: exemplúmque in te poſitum eſt, in quo gentes omnes agnoſcerent, præcipitem illam ſacris in rebus innouandi licentiam, vel cauſam exitij, vel omen impendentis calamitatis eſſe. Pacata eſſes, Britannia, niſi te hi turbines agitaſſent. Ex quo inhiare cœpiſti ad omnes de religione doctrinas, & ſuſpenſa ex illis auris eſſe; nulla tibi quies à tempeſtatibus, & naufragiis fuit. Olim fortunata, nunc incerta erránſque inſula, quaſi eruta radicibus tuis, & à fundo reuulſa, fluctuas: tot abrepta ventis in diuerſa pellentibus, quot varias pugnantéſque ſectas vna ſecuta es: tot lacera partibus, quot te formæ ſuperſtitionum contrariæ diuidunt, diſtrahúntque: cadauer imperij, ex quo apud te anima imperij auita religio extincta eſt: aut potiùs, ex quo nouas alias accepiſti, ſimilis eorum hominum, qui cùm ſint à multis inſeſſi correptíque impuris ſpiritibus, raptantur ab iiſdem, vexantúrque ſæuiſſimè, ſuúmque in ſe furorem exercentes, non membris, non capiti parcunt; neque poſſunt ſuo regi ſpiritu, dum à multis

alienis, & aduentitiis agitantur. Vnde apud vos, Belgæ, tanta rerum eſt ſuperiore ſeculo facta conuerſio? eiecti principes, vt plebs imperaret; noua in vrbium ruinis fundata reſp. quæſita vitæ libertas, inter cædes mortémque certiſſimam, cui nuſquam amplius theatrum, quàm in anguſtâ illâ portione terrarum patuerat. Illos tumultus, illas prouinciarum veſtrarum ærumnas, & perpetuas tot annorum tempeſtates, ſparſa temere apud vos exponendæ religionis nouitas vna concitauit. Germania, quæ gens erat in orbe terrarum te beatior? quæ omnium, aut ſtatu pacatior, aut fundatior opibus, aut imperio potentior, antequam æſtus illi aliarum ex aliis doctrinarum, religionem abſorberent tuam, cúmque religione adeo, beatam illam pacis & otij tranquillitatem pellerent, exhaurirent illam opum amplitudinem, illos potentiæ neruos eliderent? Iiſdem in ſinu tuo procellis Bohemia, iiſdem Pannonia iactata eſt: neque prouincia, quàm latè pates, vlla fuit, quam non hæ commotiones euerterint. Eadem à te lues in Septentriones ſummiſſa, cædes atque occiſiones fecit in Daniâ, expulit è Sueciâ reges, diſſenſiones commouit in Poloniâ; vbique bella, ſtrages, parricidia excitauit.

Abſtineo

Abſtineo à te conſultò, Gallia: parco luctum renouare funeſtiſſimorum temporum, quorum ipſi partim incendia, partim fumantes adhuc reliquias vidimus. hoc tantùm interrogo: quæ tibi peſtis tantum conſciſcere malorum potuit? quo deluſa & capta faſcino, in te ipſam coniurata pugnabas, tuis opibus conſumpta, tuis fracta viribus, quæ alienis ſemper inuicta fueras? cùm à templorum ruinis; ad vrbium & prouinciarum direptiones; à contemptu ſacrorum & cerimoniarum, ad legum euerſionem; à ſacerdotum proſcriptionibus, ad cædem magiſtratuum; à Diuinæ auctoritatis neglectione, ad regiæ deſpicientiam odiúmque, nefarij ciues bello indicto progreſſi ſunt. Tibi, finitimíſque populis, tot calamitatum cauſæ, nouæ de theologiâ fabellæ fuerunt.

Prodibant argutuli morum religioníſque cenſores, velut dij quidam è machinâ, homines ignoti priùs, & ſuâ tantùm nouitate famoſi. Erat in vultu habitúque omni, expreſſa priſcorum temporum ſimplicitas, & affabre quodammodo facta modeſtia: quam alij ad conciliandos animos comitate quadam, & affabilitate ſermonis exquiſitâ; alij ad incutiendam venerationem, triſtitiâ & ſeueritate condiebant. ſanctitatem integritatémque vitæ

congreſſus ipſe ſpirabat. Profitebantur afferri à ſe laudatiora quædam inſtituta, & caſtigatiorem diſciplinam, qualis aut natæ recèns, aut æui quodam flore viuidæ religionis fuerat: conſenuiſſe apud æquales ſuos Eccleſiam, illâ viriditate, illo ætatis integerrimæ robore, ac virtute defectam: à limpidis illis fontibus diuertiſſe multas iam ætates ad turbidos lutulentóſque riuulos, quorum cœnoſæ ac putres aquæ ad ſua tempora permanaſſent: correpſiſſe in religionem, ipſúmque adeo ſinum Eccleſiæ, ſordes errorum intolerabiles, morúmque corruptelam; quibus emendandis prouiſum eſſe diuinitus antiſtitem ſuúm aiebant. Poſtquam leuioribus in rebus minimâ offenſione proluſiſſe viſi ſunt: primus eſt ab iis impetus in Chriſtiana ſacramenta factus. Reiecta priuata ſui accuſatio, & larua quædam pœnitentiæ, eáque publica, ad veteris illius, vti iactabant, amuſſim exacta, ſeruata eſt. Redactum ad tenuem exilémque vmbram ſacramentum omnium auguſtiſſimum, eiúſque vſus valde infrequens inductus; quo vno captata omnium ingenia ſunt: nam & ſuperſtitioſi ducebantur reuerentiæ ſpecie, & licentiores minúſque amantes ſacrorum, probabant hanc cerimoniarum vacationem loco

religionis oblatam, in eóque ſe pios eſſe gaudebant. De Diuinâ gratiâ, déque humanæ arbitrio libertatis, venditari flagitia cœpta ſunt: in quibus nihil ſtudebant magis, quàm ne quid noui protuliſſe viderentur. vbique auctorem Auguſtinum, vbique prima Eccleſiæ ſecula, doctrinæ ſibi normam, exemplúmque religionis eſſe prædicabant. Cognoſcite, auditores, quàm ſit omnis per ſe odioſa nouitas, cuius artifices & molitores ipſi, etiam cùm eam efferre in lucem, & commendare populo ſtudent, nihil à ſe vehementiùs, quàm nouitatis odium deprecantur; malúntque carere inuenti laude, quàm adhæreſcentem ad res nouas offenſionem ſuſpicionémque iuſtiſſimam ſubire. Auguſtinum interim, doctores in exedris, in circulis mulierculæ, in officinis ſellularij opifices, doctrinæ ſuæ fundum crebris ſermonibus vſurpabant. Pandebantur omnibus operta theologiæ; myſteria noſtra, oblectamenta plebeculæ facta; Dauidis carmina, ſacri libri omnes, omnia religionis arcana, patrio ſermone vulgata ſunt. Primæ in illâ rep. mulierum partes erant. vt quæque lepidiſſimè garriebat, ita vel in diſceptandis controuerſiis, vel in aucupandis, aggregandíſque ad partes ſuas amatoribus, maximâ laude verſa-

batur. Vbi coalita in corpus & conflata ſecta eſt, proprij catechiſmi, propriæque precum formulæ ſpargi cœperunt in vulgus: vt nouæ religioni noua elementa ne deeſſent. Factæ quoque, ad ſuſtentandam ciuium inopiam, largitiones effuſiſſimæ, vel ad prolectandam fæcem egentiſſimorum hominum; vel ad illudendum incautioribus, & nouam impietatem, hac vetuſtæ pietatis & caritatis ſpecie velandam. Nihil autem omnium æquè nocebat, atque nimia quorundam mollitia, virorum alioqui minimè malorum, & ſanioris doctrinæ retinentium: qui ſiue naturâ mitiores erant, & vrbaniores iuſto, ſiue deluſi fuco illo ſanctitatis, certè parum theologiæ gnari, nouam hæreſim damnari palàm vetabant, aut appellari duriùs, tanquam ſi probabilis controuerſia foret; & neceſſariam religionis defenſionem, contumeliam vocabant. Augebantur enim illius peſtis pericula, dum eius odium minuebatur: & quò minùs erat ſuſpecta, eò ſecuriùs gliſcebat. Conſcendebant fidenter in templorum pulpita, buccinatores exitioſæ diſciplinæ: ludimagiſtros captabant, quorum operâ teneræ puerorum mentes occuparentur: propria quædam ſibi gymnaſia, tanquam emporia doctrinæ ſuæ, nouæque reip.

ſeminaria vindicabant. Viri eruditi, ſi pecuniâ ſubornari poterant, ingenti ſtipendio redempti: ſi corruptelæ minimè affines viſi; vexati calumniis, appetiti contumeliis, modis omnibus infamati: neque fuit cura potior, quàm vt ordines profeſſione vitæ ac nomine religioſos, partim odio, partim ludibrio exagitatos, vel deterrerent à meliorum propugnatione partium, vel omni apud populum auctoritate ſpoliarent. Si quis erat, quem contra rem ſuam venire intelligerent: hunc, quiſquis eſſet, dum acceptas à patribus, nemíque ante illorum vecordiam vocatas in dubium doctrinas fide bonâ exponit, palàm inſimulabant Pelagianæ perfidiæ; Pelagianum pleno ore, bucciſque tumentibus, haud ſcio an faſtidioſiùs, an contumelioſiùs appellabant. Pelagiana ipſis Sorbona, Pelagiani ſanctiſſimi quique doctores, Pelagianus Pontifex Maximus erat. Nihil dico, quod ipſorum monimentis conſignatum hodiéque non exſtet. Et principio quidem cùm magnæ fuiſſent in Romanum Pontificem, maximæ in Eccleſiam obſequij & reuerentiæ ſignificationes datæ: ad extremum, deriſa huius auctoritas, illius fulmina exſibilata per ridiculum, & temere laceſſita. Petebatur vnum illud Eccleſiæ ca-

put, vt deinde faciliore de præſulibus cæteris victoriâ defungerentur: redactum in ordinem, & æquo parique iure cum epiſcopis aliis eſſe iuſſum, diuidebant in plura capita, vt eſſet vis eius diſtracta debilior. neque pax iis fuit quiéſue vlla, quoad importunam ceruicibus ſuis omnem ſacrorum magiſtratuum auctoritatem excuterent. Hic ad poteſtatem regiam oppugnandam gradus fuit, hæc populo ad perduellionem via munita eſt. Quid in animos non poſſit conciliatricula nouitas? Populus regum ſuorum præ cæteris amans, vbi nouarum opinionum religionúmque quaſi muſto quodam incaluit, claſſicum in reges ſuos canit, furore atque amentiâ præceps; conſcribuntur ex omnibus ordinibus innumerabiles copiæ; ſummis, mediis, infimis, ad arma tanquam ad ſacra conuolantibus. omnes ab anteſignanis ſuis religione, ferróque armantur. Succenturiatur huic militiæ manus ingens, vel deſperatorum, qui fortunæ ſuæ faſtidio, publicam odiſſe ſolent; vel ſimplicium & incautorum, quibus aliorum exempla ius faciunt. Ita ex minimis initiis peſtiferæ nouitatis, quæ negligenda pleríque ducebant, ex illâ emendatione morum ad exemplum ſanctiſſimæ vetuſtatis expreſsâ, adeo ſuccre-

uit impietas, eóque ſenſim ad huius exitium imperij prouecta eſt; vt regnum ſuum in Galliâ reges noſtri propè quærerent. Qui vt minus haberent apud omnes venerationis, minórque populo religio eſſet, in eos pugnare, quibus vel odio, vel contemptui habendis aſſueuiſſet: priùs etiam, quàm armis peterentur, ſtrictus in eos ſtylus eſt, cuius mucronem acuebant ad procacitatem omnem ſacrilegi ſcurræ, & in optimorum principum vitâ moribúſque deſigebant.

Quo ex genere ſectâque hominum fuiſſe oportet illum (ſatis enim ex ingenio agnoſcitur) fuiſſe, inquam, illum oportet libelli, qui Mars Gallicus inſcribitur, auctorem: qui mentito Alexandri Patricij Armacani nomine latêre voluit; ſcriptorem, ſi quis vnquam alius fuit, in obtrectando furioſum. Quæ vox ſi paulò viſa eſt amarior: laruam quam induit, Armacanus iſte accuſet. Ita enim à conuiciando, naturâ ſum & inſtitutione alienus, vt ſi certus libri proderetur auctor, quanquam æquè factum horrerem, perſonæ tamen, in cœtu præſertim honeſtò, parcendum ducerem; neque vt grauiore dicto læderem, vt notarem verbo, poſſem adduci. Sed dum ſine cuiuſquam iniuriâ, indulgere iuſtiſſimo dolori

poſſumus, & amori in patriam regéſque noſtro; quis inuideat? aut quæ prohibeat officij lex? aut quis naturæ pietatíſque ſenſus non imperet? Reges ille noſtros, quotquot ſunt, idoneos putauit, in quos omnem contumeliarum fæcem, ſine pudore ac modo, euomeret. In quo quid primum omnium admirer, indignérve neſcio. ita ex omni litterarum, librorúmque memoriâ, qui ſtolidiùs mentiatur, præfractiùs imponat, interpretetur maligniùs, noui neminem. Fuit certè, fuit impietatis maximæ, librum ſcripſiſſe tam execrandum; in gentem ſummè Chriſtianam, in Diuina munera, in ſanctiſſimos reges iniurioſum. Fuit ſordidi, viliſque ingenij, arripuiſſe de triuio crudum illud maledicendi genus; & cùm nihil reperiret niſi ſanum & integrum, vlcera feciſſe, in quibus vnguem infigeret. At quòd furorem illum ne abſtinuerit quidem ab auguſtiſſimis capitibus; quorum vereri effigies debuiſſet; videte, auditores, quo dignum id nomine, cuiue pœnæ obnoxium iudicetis.

Sed librum illum ſanè mittamus, illum calumniarum gurgitem, contumeliarúmq; ſentinam, quæ agitari diutiùs ſine nauſeâ non poteſt: eóque orationem, vnde modicè deflexerat,

xerat, referamus. Intelligite, auditores, quàm ſint perniciosè de republ. meriti ſuperiore ſeculo, illi de quibus antè dicebam, paternæ pietatis deſertores; & quo patriæ periculo, etiam cùm ſigna in reges ſublata nondum eſſent, religionem ſuam nouâ doctrinarum colluuie, inquinari paterentur. ex eo enim id apparebit, quod pugnamus vnum; nunquam huiuſmodi doctrinæ nouitatem, reip. periculoſam non eſſe. Hoc autem liquidiùs in exemplo cernite.

Facite Armacanum iſtum non vnius fuiſſe monſtri parentem, ſed librum edidiſſe de theologiâ, Marti Gallico germanum & geminum, id eſt, valde contumelioſum: facite (quid enim fingere cogitando non licet?) noui quiddam ab eo de religione allatum eſſe; nouam inſtitutam eſſe ſectam; confectum doctrinæ corpus, ſeu planè nouum, ſeu concinnatum ex alio quodam peſtilenti, & ad fraudem, interpolatum. Huic deinde ſi qui ciues pertinaciter adhæreſcerent, ſi eum nouæ diſciplinæ ſequerentur auctorem: hoc à vobis quæro: quamuis nondum erupiſſet aperta in rempubl. coniuratio, an non videretur tamen illa hominum natio huic pernicioſa regno, & rebus noſtris inimica? eſſet profectò, & ſuprà quàm dici

poteſt, eſſet inimica. Cùm enim nouitas omnis naturâ ſuſpecta ſit: ſuſcipi certè non ſolet, ſi non illius auctor ex omni parte placeat. Numinis tibi alicuius inſtar eſt, qui tantum in te auctoritatis obtinuit; amplecteris eius ſtudia omnia; omnia in verba iuras: neque poteſt in altero tibi deteſtabilis, in altero Deus aliquis videri. Fingerentur illi ad antiſtitis ſui naturam; hominis ingenium, moréſque combiberent; & eius odiis imbuti, factionem conflarent huic imperio vehementer infeſtam. Cúmque deinde ad turbas, ad defectionem, ad arma ventum eſſet; quâ excuſatione vterentur etiam imprudentes, minúſque mali? qui hoc ſaltem haberent criminis, quòd ſatis ab eo, quem patriæ ſuæ ſcirent hoſtem, cuius timere debuiſſent ſiniſtra conſilia, non cauiſſent. maximè ſi Mars Gallicus non excidiſſet iuueni Armacano, ſed à viro elaboratus eſſet inter contemplationes illas, quibus nouam à ſe theologiam diuinitus hauriri fingeret: neque ignorarent ipſius aſſeclæ, fuiſſe vtrumque illud opus eodem fabricatum tempore, eodémque proinde ſuffuſum felle, eodem ſpiritu animatum. Minùs enim iſti cauſari poſſent, deceptos ſe fraudulentâ profeſſione, quam vbique Armacanus ingereret ſua-

uiſſimæ caritatis : cùm doctrinam illam noſſent inter atrociſſima maledicta, furioſo ingenio conceptam ab eo, qui tum, cùm eam pareret, tetrâ quadam in auguſtiſſimos principes rabie totus æſtuâſſet. Quid verò, ſi nouus ille apparatus theologiæ, re nouus non eſſet? ſi nihil afferret, niſi recoctas fæces illius doctrinæ, quæ tot nuper in Galliâ procellas, tempeſtatéſque conciuit? quantò eſſet ementita iſta nouitas huic regno periculoſior? & quo flagitio eam iſti ſuſciperent?

In illâ rerum imagine, quam ad exemplum vltro à me confictam videtis, recognoſcite, auditores, quàm grauiter ſit in remp. proximo ſeculo, à transfugis illis, ipſo nouitatis initio, exortúque peccatum : qui ſi nondum ciuiles motus, nondum inflammatas ſeditiones, patriæque incendia cernebant; videbant certè famoſos in reges libellos, ſatíſque docebantur his vnis, quæ doctorum ſuorum modeſtia, quæ pietas eſſet; aut quorſum eorum conſilia, nouæque ſectæ clandeſtina & tenebricoſa inſtitutio ſpectaret. Si nullus erat regum amor, reſpectúſque nullus; admonebantur amore patriæ, reíque communis, ne acciperent ſatus peſſimos doctrinarum, quibus recèns in ipſorum oculis vexata Ger-

mania, & miſerrimè conflictata fuerat.

Ego certè ſi incidiſſem in illa tempora, ita mihi videor compellaturus præcones iſtos nouitiæ ſanctitatis fuiſſe. Qui vos, aut vnde tandem eſtis, quibus tantum de religione noſtrâ liceat? Cur nobis de paternâ hereditate litem, poſt tam diuturnam poſſeſſionem, intenditis? Sinite nos iiſdem vti religionibus, & ſacris iiſdem, quæ dum hoc regnum ſuſciperet, Diuinis muneribus ad gratulationem ornatum eſt; dum retinuit, florens ſtetit tandiu, perpetuíſque Dei beneficiis eſt vſum. Sine vobis Gallia tot iam ætates Chriſtiana fuerat: ſine veſtrâ theologiâ reges noſtri, tot ſeculis, Chriſtianiſſimi meritò dicti erant. Hunc iis titulum eripit, qui de ipſorum religione, & doctrinæ, quâ Chriſtiani ſunt, ſynceritate dubitat. Chriſtianiſſimi dici non poſſent, ſi non eſſent iure optimo Chriſtiani. Quid ergo noſtram nobis in religione cæcitatem, erroréſque noſtros obiicitis; qui eâdem, quâ ipſi, profeſſione, eâdem doctrinâ, ſacramentis iiſdem, cerimoniíſque ſacrorum vtimur? Interim autem dum noſtra vobis ſordet antiquitas, & priſco ac triſtiore cultu religio diſplicet: nouitatis veſtræ delicias, & exquiſitiorem elegantiam, quâ demum, vt amplecta-

mur, auctoritate obtinebitis? patrum decretis? pontificum oraculis? vos illa configunt. at doctrinam veſtram ne tetigerint quidem; ſit res adhuc in medio poſita; nondum diiudicata, & deciſa ſit: cur pro re ambiguâ, & incertâ, patriam in tam certa pericula coniicitis? Quâ verò tam inſigni laude meruiſtis, vt vobis tantâ de re crederemus? an arrogantiâ illâ, quâ vos vnos ſapere, cæteros tot ſeculorum, tot gentium, tot academiarum, eruditione iuxtà, & ſanctitate præſtantes viros deſipere iudicatis? cum iis nos errare patimini. an effrenatâ linguæ, ſtylíque petulantiâ, quâ priuatos homines, quâ reges, quâ pontifices inceſſitis? his myſteriis nos initiari ne cogite. Idoneus erat ſcilicet ille hominum furor, per quem Chriſtiana res ad priſcæ modeſtiæ formam referretur! O religionis noſtræ præſtantiam, quæ niſi per maledicos interpretes reſtitui non poterat! O Dei prouidentiam, & ſanctitatem, qui poſt tot ſecula, vos vnos tanto muneri pares inuenerit! Probis, modeſtis, verecundis hominibus, ſi noua, de ſacris & religionibus, dictata darent, non crederem: & vos audiam? Quòd ſi pruritus innouandæ doctrinæ tantus vrebat: ſaltem aliam inferretis, quàm quæ recen-

tium tumultuum concitatione infamis eſt. ecce vix afflata nobis eſt illa, cùm pax, & quies turbari cœpit. Faceſſite cum hac veſtrâ, bonæ mentis & tranquillitatis inimicâ, ſapientiâ.

Hæc mea fuiſſet, vt mihi quidem videtur, ad illos nouitatis architectos, & iuſtiſſima quidem oratio: certè hoſtes illos patriæ duxiſſem, & pacis inimicos, otiíque communis. Nunc autem, quantas à nobis Deo optimo, maximo, gratias haberi par eſt, auditores, qui tranquillam rempublicam, & commodiora tempora nacti ſimus? tum quantâ nobis vigilantiâ prouidendum eſt; vt quò fuit maioribus noſtris nouitas doctrinæ funeſtior, hoc ſimus in retinendâ eius vetuſtate firmiores.

Non id eò loquor, quaſi occupato à veteribus omni doctrinarum orbe, nullus inueniendi locus poſteritati ſuperſit: neque hanc fieri velim iniuriam, aut diſciplinis, vt nullis deinceps nouis opibus locupletari queant; aut ingeniis, vt ſit iis campus omnis exercendæ induſtriæ præcluſus. Inueniant certè, quibus hæc vel libido eſt, vel indoles: ſed ita inueniant noua, vt vetera non perdant; artes à maioribus acceptas illuſtrent ſolertiâ ſuâ, non

inuidiâ quadam extinguant: quidquid induſtriâ ſibi pepererint ſuâ, ſit ipſis velut caſtrenſe peculium, quod ad patrimonium adiunxerint. Atque vt nouum aliquem mundum excitatis vrbibus, deductis aquis, hortis nemoribúſque conſitis, homines condiderunt ſic, vt ædificatum à Deo mundum non deſtruxerint, ſed ornarint: ita nouum aliquid in doctrinis creare, eatenus fas eſto; vt tanquam inædificatum veterum diſciplinarum ſolo, ad ornamentum iis, & ſplendorem accedat. Seruentur antiquæ mortalium altrices, à quibus ſunt ætates ad hanc diem, gentéſque omnes educatæ: ipſæ, ſi ſunt aliquæ, minùs illuſtres, ſuum apud nos decus ac dignitatem obtineant; neque momenti nullius ducamus eas, quas ad reipublicæ ſalutem pertinere, regum noſtrorum, ſenatûſque grauiſſimis iudiciis decretum eſt.

Pariſienſis eſt præſertim academiæ, cùm omnes vetuſtate ſuperet, doctrinarum antiquitatem tueri; cùm famâ religionis vbique clara ſit, profanam à theologiâ nouitatem arcere; cùm ſit regum noſtrorum condita, & amplificata beneficiis, infenſam ipſis, eorúmque imperio, nouandæ doctrinæ libertatem compeſcere. Et facit profectò, tantâque au-

ctoritate facit, quanta illorum exemplo & decretis ineſt, qui cùm ætate doctrinâque præſtent, ordinis ſui dignitatem ſuſtinent, ac tuentur omnem. Quam integritatis laudem, eò ſibi diuturniorem defendet bonarum artium mater, quòd, & ſapientiſſimi quique pro antiquæ doctrinæ tutelâ diligenter excubant; & cæterorum neminem par eſt credere, tam amentem futurum vnquam, vt dum conſpirare cum principibus ſuis ſummâ cum laude poteſt, ab iiſdem malit, cum multiplici flagitio, deficere. Is enim (ſi quis huiuſmodi orietur aliquando) dum & in academiam contumax haberetur, & in religionem ſacrilegus: oſtenderet ſimul, quàm metuendus patriæ ciuis eſſet. Nullum quippe ingenium eſt reipublicæ pernicioſius, quàm eorum, qui vel faſtidio quodam, auctoritatem omnem ſine verecundiâ ſpernant; vel ſi nouarum rerum auctores ipſi non ſunt, pateant certè corruptelæ, & auctorati à factioſis, pretióque conducti, res auguſtiſſimas duas, religionem, doctrinámque cauponentur. Quid patria, quid communis tranquillitas patiatur, penſi nihil habet hominum illud genus; dum quantâ mercede locati ſunt, tantas aut ſcribendo, aut vociferando tragœdias excitent. Perturbanda

eſt

eſt publica quies, perrumpendæ leges, ſacra violanda, euertendum imperium; vt nouatoris vnius ſomniis quæratur auctoritas: miſcenda ſunt cuncta tempeſtatibus; modò iiſdem ille ventis ad gloriam prouehatur: tanti eſt perire omnia; dum antiſtitis ſui ſecta, noménque vigeat. Hæc factionis omnis indoles, hoc ingenium eſt, auditores: cuius ab importunitate vt caueamus in poſterum, & præteriti temporis calamitates admonent; & faciunt eædem, vt nullo negotio caueamus. Eſt enim tam recens apud nos memoria fraudum omnium, quibus circumuenire populi religionem perfida nouitas ſolet, vt iis deludi, niſi volumus, non poſſimus.

Quem enim facere fucum impoſtores vlli hac ætate poſſent? aut quæ verba darent? leue quiddam, & exiguum eſſe, quod innouatum venirent? hæc poſtremæ ætatis perduellium primordia fuerunt; eundem exitum iure formidarem. nihil à ſe niſi religioſum doceri? eâdem iſti oratione vtebantur; à quibus tamen attentata eſt deinde per religionis exitium patriæ ſalus, perinde quaſi per parentis vnius latus, alterius vita peteretur. referri à ſe ſanctiſſimæ antiquitatis nitorem? aliis eſſemus ludendi præſtigiis: exploſum eſt in Lu-

theri, Caluiníque cauſâ, ſimulacrum illud inane vetuſtatis; neque nos fallere larua eadem, aut vanis terroribus commouere poſſet, quam ridere iampridem aſſueuimus. At quid reſponderent viciſſim iidem, cùm expoſtularemus de periculis ſummis, quæ nouitate illâ ſuâ non religioni tantùm, ſed etiam patriæ conflarent? quid cauſarentur? nihil ſe periculi videre? & noſtris, & vicinarum gentium exemplis recentibus conuincerentur. Sed non viderent ſanè; ignorarent, quam molirentur reipublicæ perniciem; tantum mali imprudentes facerent: taménne minùs coercendi viderentur? aut quis amentem idcirco reprimendum non putet, quòd nullo ſuo ſcelere domum incendat? Nulla ſatis tuta res eſt, vbi ſacra periclitantur. Mens eſt reipublicæ religio; immortalem eſſe oportet: fundamentum eſt imperij; concuti ſine ruinâ non poteſt. Quæ vt regnorum omnium habeantur communia, de noſtro certè id tanquam proprium ſtatuamus: cùm ſit omnium vetuſtiſſimum, nullum eſſe cui nouitas videatur infeſtior; cùm religione fundatum ſit, ſacram in eo doctrinam, ſine præſenti ruinæ periculo, mutari non poſſe.

D I X I.